

mek istiyoruz. Kendi eylemimize özel bir anlam vermek iddaticıdır. Bir eylem onu, hangi amaçla yaptığımızı belirtmek gereğini duyurtuyorsa yani amacımız eylemin kendisinde yansıyor veya ancak söz olarak yansıyor, son analizde eylem, ona izafe edilen amaçla uyarlı bir sonuca değil, aynı tip eylemleri, aynı yöntemlerle uygulayanların daha önce vardıkları noktaya, sonuca varır.

Sendikaları «dikensiz gül bahçesi»ne çevirip kendi siyasetlerine «maddî temel» yapmak isteyen anlayışların ortakça oluşturduğu bu ortamda Yeraltı Maden-İş, bir atılımdı. Sözkonusu anlayışın Marksizm-dışı niteliğine karşı bir tepkiydi.

Tasfiye olayı, bu özgün atılımın sonudur, sona erdirilmesidir. Yeraltı Maden-İş'deki iç mücadeleden galip çıkanlar siyasetlerini bu sendikaya egemen kılma sorununu «çözümlemişler»dir ve bu anlamda bir ileri adım attıklarını da düşünebilirler.

Ama yukarıdan beri kapsamını anlatmaya çalıştığımız sorun, kesinlikle çözümlenmemiş olarak, tersine bu sonuncu örnek le de takviye edilmiş olarak ortadadır. Sosyalist hareket ile diğer ekonomik-meslekî örgütler arasındaki ilişkiler ve özel olarak sendikalardaki devrimci çalışmanın içeriği, tarihi deneylerin ve bugün ülkemizde ve diğer ülkelerde varılan sonuçların ışığında derinliğine ele alınacak sorunlar olarak gündeme getirilmelidir.

LENİN'İN FELSEFE ANLAYIŞI ÜSTÜNE

Dominique Lecourt
Une Crise Eton
Enjeu, Maspero, 1973

Dominique Lecourt bir Fransız Marksist. Burada sözünü edeceğim eserinden başka epistemoloji sorunlarına ilişkin yazılarının derlemesinden oluşan bir eseri («Pour une critique de l'epistémologie» Maspero, 1972) ve Stalin döneminin önemli bir olayı üzerine yazdığı («Lysénko, historie d'une proletarienne»,

Maspero, 1976) kapsamlı kitabı var.

Elimizdeki kitabı, Lenin'in felsefedeki tavrını konu almakta. Ampirio-kritisistlerle karşı mücadelesinden kalkarak felsefe alanında Lenin'in aldığı tavır üzerine açıklıklar getiriyor. Bunu yapmak için **Materyalizm - Ampirio-kritisizm**'in başlıca tezlerini ele alıyor. Anlaşıldığı kadarıyla amacı yeni şeyler söylemek değil; felsefî bir sapmanın köken ve uzantılarına ışık tutmak.

Kitabın ilk bölümünde, 1908 yıllarında Rusya'nın siyasal ve toplumsal durumuna değinilmekte: 1905 devrimi ezilmiş. Dizginsiz bir baskı hüküm sürerken, işçi sınıfı hareketi gerilemekte. Bolşevik Parti'yi de etkileyen genel bir düzensizlik sarmış toplumu. Umutsuzluk ve sabırsızlığa kapılan bir grup, legal eylemin tasfiyesini, Parlamente'ya katılmamasını öne sürmekte. A. Bogdanov'un önderlik ettiği bu «sol» grup Duma'yı boykot etme önerilerine bu kez felsefe düzeyinde bir öneri daha eklemiştir: Marksist felsefe, diyalektik maddecilik, «gençleştirilmelidir.» Bunun gerekçeleri şöyle sıralanabilir: Marx'ın diyalektik maddeciliğin temellerini attığından bu yana bilimlerde önemli değişiklikler oldu. O halde Marx'ın felsefesi en yeni bilimsel buluşlara uygun bir biçime getirilmelidir. Bogdanov ve arkadaşları bu önerilerini Engels'in bir sözüyle temellendirirler: «Materyalizm, doğa bilimleri alanında çağ açan her yeni buluş ile kaçınılmaz olarak biçimini değiştirmek zorundadır. (...) (Felsefe İncelemeleri, Sol Yayınları S. 27) Marksizmi «gençleştirmek ancak çağdaş bilimsel buluşların öğrenilmesiyle mümkün olabilirdi. Böylece Bogdanov ve arkadaşları bilim adamlarının geliştirdikleri bu felsefeye yöneldiler: Ampirio-kritisizm. Bu felsefenin kurucusu olarak, dünyaca tanınmış olduğundan, fizikçi E. Mach kabul edilir. Bagdanov ve arkadaşları, Marx'ın felsefesini «gençleştirerek» öğelerin doğa bilimcilerinin eserlerinde hazır bulunduğunu varsaydılar. Böylece am-

pirio-kritisizm ile bağ kurmak, bu «çağdaş doğa bilimleri felsefesi»ni benimsemek zorunda kaldılar.

Bu felsefenin en büyük çekiçliliği, idealizm ve maddecilik ayrımını, karşıtlığını aşmak iddiasında olmasıydı. Bu kavı, bilgi sorununda maddecilikten de idealizmden de birer öge alması sonucunda doğuyordu. Ampirio-kritikçiler, bir yandan madde'nin düşüncüyü belirlediğini savunurken (maddeci öge) öte yandan «madde»yi «duyumlarımızın bir görünümü» diye tanımlayarak, düşünce maddeyi belirler diyorlardı. (İdealist öge). Böylece, maddenin mi yoksa düşüncenin mi egemen olduğu sorunu bırakıp madde ile düşüncenin özdeşliği tezini temel sorun kabul ediyorlardı. Bu kadariyle oldukça önemli bir durum. Fakat bu felsefeyi savunanlar Bolşevik Parti üyeleri olduğundan olay bir kat daha önemliydi. Lenin olaya burada el atar. Müdahalesinin önemi şuradan gelir: Felsefe alanında «Mach»ın Rus çömezlerine «karşı mücadele ederken, **aynı anda**, siyaset alanında da Duma'yı boykot edenlerle mücadeleye girer. İki ayrı cephede aynı anda ve sürekli yer değiştirerek çarpışır: Mücadele ettiği kişilerin aynı kişiler olduğunun bilincindedir. Felsefî çalışmaları «**Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**» ile sonuçlanır.

Bu arada ampirio-kritisizm bilim adamları ve filozoflar arasında yaygınlık kazanmıştır: Artık «uluslararası ideolojik bir eğilim» (Lenin) halini almıştır. Lenin bu felsefenin sözde yeniliğini yani eski bir sorunun yeni bir biçimde tekrarlanması olan yeniliğini açığa vurmağa çalışırken, bir yandan da bu felsefenin kazandığı uluslararası yaygınlığın nedenlerini araştırır.

Ampirio-kritisizm'in sözde-yeniliğini kanıtlarken Lenin tek bir **tezden** yararlanır: **Yansı** tezi. «Düşünce bizim bilimimizden bağımsız ve onun dışında varolan dış dünyanın yansımasıdır.» Lecourt burada önemli bir düşüncüyü geliştirir: «Yansı, aynası olmayan bir yansıdır.» Bundan önce düşünce ve varlık ilişkisinin nasıl konduğunu görelim.

Birikim 32/70

Lecourt «yansı» tezinin çifte bir tez olduğunu öne sürer. Bu çifte tez iki temel felsefî soruyu gerçek yerlerine koyar:

A —) Varlığın düşünce karşısında önceliği;

B —) Bilgilerin nesnellığı.

Burada gerçekten de iki tane yansı görüür: Bilgilerin nesnellığı (1. yansı), varlığın düşünce karşısında önceliği (2. yansı). Bu iki sorundan ikincisi (B) birincisine (A) bağımlıdır, birincisi çözümlenmeden ikincisi çözümlenemez. Bilgilerin nesnellığı sorunu ancak, düşünce varlığın yansıdırı denildiğinde ortaya çıkabilir. Varlık ile düşünce ilişkisinin felsefe alanında kalmasına karşın bilgilerin nesnellığı, yani nesnelere (dışlarında ve kendilerinden bağımsız olan) ne derece uygun oldukları sorunu, doğa bilimleri ve tarihi maddeciliği ilgilendirir. İkinci soruya denk düşen tez bilimsel (cognitive) bir tezdır. Bu tez varlığın yansımasının kesinlik derecesinin artmasına ilişkin doğal bilimler ve tarihi maddecilik araştırmalarına imkân verir. Bu, idealist bilgi teorisinin imkân vermediği bir şeydir. Çünkü idealizmin çeşitli biçimleri bu iki sorundan ikincisinin yani bilgilerin nesnellığıne ilişkin olanı belirleyici olduğunu kabul ederler. Bilgilerin nesnellığı sorunu nesne ile düşüncenin birbirine uygunluğu anlamını taşır. Böylece bilgi nesnesi ile öznesi birbirinin aynası durumunda olarak birbirini yansıtır. Bilgi, edilgen bir izdir artık. Öte yandan, bilgilerin nesnellığı sorunu temel sorun kabul edildiğinde bütün idealist felsefelerin yaptığı gibi bir bilgi teorisini üretmek gerekir. Yani, amaç nesnel bilgilerin edinilme mekanizmalarının öğrenilmesi olmayıp, bu nesnenin bilgisinin bu nesneye ne kadar uygun düştüğünü öğrenmek olduğundan kapalı bir sistem (bir bilgi teorisini) yaratmak gerekir. Oysa temel sorun olarak bilgi edinme mekanizmalarının araştırılmasına yol açan varlık ve düşünce ilişkisi sorunu ve varlığın düşünce karşısında önceliği tezi kabul edildiğinde artık bu bilgi teorisinden söz edilemez. Bilgi-

nin nesnellığı sorunu ve bu soruna bağlı olan tez artık tümüyle bilimsel bir tezdır, yani nesnel bilgi edinme mekanizmalarına ilişkin araştırmalara imkân veren bir tezdır. Bir teori değil bilgi için bir tezdır. Artık, edinilen nesne ile öznenin edindiği bilgi arasındaki uygunluğu (aynada görünür gibi) araştırmak sözkonusu değildir. Böylece bilimsel etkinlik mümkün kınmıştır. Bu da görüldüğü gibi soruların doğru sırada konumasyonu elde edilmiştir: Varlığın düşünce karşısında önceliği sorunu, bilgilerin nesnellığı sorusundan önce çözümlenir.

Şimdi Lecourt'un daha önce değindiğimiz düşüncesine eğilebiliriz: «Leninist yansı, aynası olmayan bir yansıdır, «Lecourt Lenin'in bilgilerin nesnellığı tezine ilişkin getirdiği üç tane yardımcı tezdten sozeder: A) «Yansı», etkin bir yansıdır. Edilgen bir iz değildir.» Yansı, dış dünyanın düşünce tarafından kendine mal edilmesinin bir (etkin) pratiğidir. B) «Ayna»nın yattığı bir yansı, yaratıldığı anda tamamlanmıştır. Oysa, Leninist yansı temel özelliği yaklaşıklık olmasıdır. Giderek daha kesinleşecek bir yansıdır. C) Bilgilerin nesnel doğruluğunun ölçütü toplumsal pratiktir. Lecourt, yansıının etkinliğinden söz edildiğinde bunun, yansıının içinde toplumsal pratiğin var olduğunu belirtmek anlamını taşıdığını söyler. Bilgilerin nesnellığı tezinden doğan bu üç yardımcı tez, Lenin'in «maddeci bilgi teorisini» adını verdiği şeyi oluşturur. Bu idealist felsefenin anladığı anlamda bir bilgi teorisini değildir. Yani, «bilgilerin doğruluğunun temel sorusuna verilen felsefî cevapların oluşturduğu kapalı bir sistem» değildir artık.

Lecourt bu üç yardımcı teze dayanarak kimilerince (örneğin R. Garaudy, M. Simon ve J. Milhau) Lenin'e yakıştırılan duyumu değerlendirilmesinin temelsizliğini ortaya serer. Bu kişiler Lenin'in **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**'de «nesnel duyumu» bir yanılığın içinde olduğunu, bu yanılığını daha son-

aları Hegel'in **Mantık Bilimi**'ni eleştirel bir biçimde okuyup **Diyalektik Üzerine Defterler**'de düzelttiğini ileri sürerler. Lecourt ise **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**'in **Diyalektik Üzerine Defterler** tarafından eleştirilmesini kabul etmez. Çünkü her iki eser arasında karşıtlık yoktur: **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**'de savunulan tezlerin özellikle **yansı** tezinin **Diyalektik Üzerine Defterler**'de yeniden ele alınıp süreç kategorisi içinde düşünüldüklerini ileri sürer Lecourt. Böylece «süreç» kavramının **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**'de bulunduğunu **Defterler**'in onu daha açık kılıp geliştirdiğini düşünmektedir. Bu ise Lenin'in her ki eserde de aynı taktiği kullanmasından ileri gelmektedir: İdealizmi içerden çökertmek için nesnel duyumculuğu benimsemek. **Mantık Bilimi**'nde Hegel, Kant'ın Agnostisizmini eleştirir. Lenin'in, bu eseri okurken çıkardığı notların neredeyse tümü bu eleştiriye ayrılmıştır. Lenin, Kant'ı eleştirirken Hegel'in aldığı tavırları, yerleştiği konuları benimser. Fakat bunların tümünü benimsemek: Varlık-düşünce sorununun Hegelci idealist çözümlüne ilişkin olanları bir yana bırakır. Yani Kant eleştirisinde Lenin ile Hegel'in yolları kesişirler, fakat aynı anda da, varlık-düşünce ilişkisi sorununun çözümlenmesi nedeniyle ayrılırlar. Marksist felsefe açısından bu son derece önemli noktalara Lecourt Kant'ın temel tezlerini tanıttığı ve Hegel'in Kant eleştirisinin özünü açıkladığı bölümlerde oldukça ışık tutmakta.

Hegel mantığının Marksist felsefe tarihi içinde oynadığı rolün önemine değinirken «Hegel, başaşağı duran maddeciliktir» sözünün Marksist gelenek ve komünist hareket içindeki bir sürü sapmayı doğrulamaya yaradığını söylemekte. Hegel, varlık-düşünce ilişkisi sorununu doğru yere koyan tek batılı filozoftur. Bu sorunu, ilk önce çözümlenmesi gereken sorun olarak görmesine (yani doğru yere koymasına) karşın bu sorunu ters yönde, idealist yönde çözer. Bu nedenle çözümünü tersine çevirerek mad-

Birikim 32/71

deciliğe varabiliriz. Bunu yapmak Hegelci idealist diyalektiği benimsemek değildir.

Kitaptaki bir başka bölüm, «Bilim adamlarının yaşadığı bunalım karşısında Lenin»i ele alır. Doğa bilimlerinin geçirdiği altüst olmaları bilim adamları bir bunalım olarak yorumlarlar: Bilim bunalım içindedir. İşte ampirio-kritisizm bu bunalımdan bir çıkış yolu gösterir gibi olduğu içindir ki bu kadar yaygınlaşabilirdi, Lenin, doğa bilimlerindeki altüst olmaların doğurduğu gerçek sorunlarla bu sorunlara ampirio-kritisizmin getirdiği çözümleri birbirine bağlayan bağı açıklamaya çalışır. Bogdanov ile Plehanov arasında başlayan bu tartışmadan yararlanıp Lenin, Bogdanov'un tezlerine saldırır. Bir yandan da Marksizmi savunan Plehanov'un kullandığı kanıtlanma yöntemini düzeltir. Lenin'e göre Plehanov eleştirisini «felsefe alanıyla sınırlanmış, bilimin ortaya çıkardığı gerçek sorunlarla bu sorunlara verilen düşsel cevaplar arasındaki gerçek bağıntıyı görmemiştir.» Lenin ve Plehanov iki ayrı tavır alırlar. Lecourt bu ayrımın derinliğini vurgular. Bu, her ikisinin felsefe anlayışlarının ayrılığından kaynaklanır. Lenin'e göre felsefe bir savaş alanıdır, iki karşıt gücün saldırı ve savunma ilişkileri sürdürdüğü bir alandır. Savaş, savaşın sonunda kazanılan ya da yitirilen bir şeyler demektir. Bunlar yalnızca felsefi değil, felsefe dışındaki alanlarda da elde edilen kazançlardır. Bütünüyle toplumsal pratiğe, siyasete ve bilimlerin tarihine ilişkin kazançlardır. Lenin felsefe alanıyla toplumsal pratik arasında böyle bir ilişki kurar. Plehanov'a gelince, Bogdanov'u eleştirirken o, eleştirisini felsefe alanıyla sınırlar. Felsefe dışında, yani toplumsal pratikte hiçbir

şey olmuyor gibidir. Lenin, Plehanov'un bu tavrını «diyalektik maddeciliğin özünü alay etmek» diye niteler. (M.A., s. 279, Sol Yayınları)

Lecourt, **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**'in teorik bir bütün sunduğunu söyler. Kitabın iki ana bölüme ayrılıp okunmasını kabul etmez. Yani ilk bölümlerin diyalektik maddeciliğin temel ilkelerini sunduğunu, son bölümlerin ise bu ilkeleri doğa bilimlerine uygulayarak örneklendirdiğini kabul etmez. Bir çok okurun bu yanılgıya düştüğünü belirtir. Buna karşı kitabın içsel bütünlüğü anlayışını belirtir. İlk bölümlerde Lenin, ampirio-kritisizmin sözde-yeniliğini, yani idealizm-materyalizm ayrımının üstünde kalmadığını ortaya koyar; son bölümlerde ise bu iki felsefenin bir birleriyle olan savaşlarının aldığı tarihi biçimlerin de işkenliğini sergiler. Görüldüğü gibi bu biçimler felsefe alanının dışından, toplumsal pratikten kaynaklanan belirlenmelerin etkisindedir.

Kitapta yer alan bir başka bölümde Lenin'in müdahalesinin temelleri ortaya konulur. Başka zamanlarda felsefeden hep uzak duran, ona hep kuşkuyla bakan bilim adamları nasıl oluyor da ampirio-kritisizme bu kadar güçle sahip çıkıyorlar? Doğa bilimlerindeki özellikle fizikteki altüst olmaların doğurduğu bilimsel güçlükler Lenin'e göre ampirio-kritisizmin doğuş nedenidir. Bilim adamları «madde yok oldu» dediklerinde madde kategorisi ile madde kavramını, daha doğrusu bu kavramın bir biçimini birbirlerinden ayırmıyorlar. Madde kavramının bilimsel açıdan aşılması olan bir biçimine dayanarak, felsefi madde kategorisinin aşıldığını ileri sürüyorlar. Lecourt bu kategori ile bu

kavramın birbirlerine karıştırılmasının kökeninde, temel sorun olarak bilgilerimizin nesnelligi sorununun yattığını söyler. Kategoriyle kavramı özdeşleyen ampirio-kritisist bilim adamları henüz çözümlenmemiş sorunlara kapılarını kapar ve bunalımdan söz ederler. Oysa böyle bir özdeşleşmeye gitmeyen bir maddeci onların bir bunalımdan söz ettikleri yerde zorunlu bir geçiş dönemi görür. Bu, daha kesin, daha bilimsel bir bilgiye geçiştir.

Lecourt son olarak «felsefede yan tutmak» kavramına değinir. Bilim adamları, bilimsel bilgilerin geçireceği altüst olmalarında «bunalım»larda yollarını kaybetmemek için felsefede yan tutmalılar. Filozoflar için felsefede yan tutmak, felsefe alanında verilen açık savaşın biçimlerini belirleyen toplumsal pratikten kaynaklanan şeyi bulmak için gereklidir. Marksist militanlar için felsefede yan tutmak siyasette doğru bir çizgi izleyebilmek için felsefeyi incelemenin gerekliliği demektir.

Kitabın sonunda, 1895'de «bilimlerin bunalımı» sürerken tanınmış fizikçiler arasında başlayan bir tartışmanın belgeleri sunulmakta. Bu metinler fizikçilerin içinde buldukları yanılgıları açıklamaktadır.

Görüldüğü gibi Lecourt gerek ele aldığı konu gerekse bu konuyu işlerken değindiği noktalarla oldukça önemli şeyler getiren bir kitabın yazarı. **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**'in ortaya çıkmasına neden olan toplumsal pratikteki ve felsefedeki değişiklikleri açıklaması ile ve **Materyalizm ve Ampirio-kritisizm**'in başlıca tezlerinin kapsamlı bir açıklamasıyla bu temel eserin okunmasını kolaylaştırır nitelikte bir kitap.

YUSUF ALP